

Språklig appendektomi

Ändelsen *-isk* är ofta onödig i adjektiv lånade från grekiskan.

Latin och grekiska får allt större plats i medicinspråket samtidigt som journalerna ska försvenskas och bli begripliga för patienten. Detta låter som en motsägelse, men den är skenbar. Det latin det här talas om är försvenskat latin, med andra ord svenska lånord från latinet. I dag förstår de flesta svenskar (och ofta till och med föredrar) lånord som *anemi*, *diabetes*, *dyslexi*, *klimakterium*, (*hjärt*)*infarkt*, *mens(truation)* och *pankreas* i stället för de gamla hel-svenska *blodbrist*, *sockersjuka*, *ordblindhet*, *övergångsåldern*, *hjärtattack* eller (*hjärt*)*slag*, *reglering* och *bukspottkörtel*.

De stora fördelarna med försvenskat latin har jag framhållit tidigare i artiklar i Läkartidningen. Termerna blir internationella, precisa, och, nog så viktigt, hanterliga och lätta att förändra och utveckla efter behov. *Dyslektiker*, *diabetolog* och *pankreatit* skulle på »ren svenska« bli omständliga ord som *person med ordblindhet*, *sockersjukspecialist*, *bukspottkörtelinflammation*.

Fortsättningen på denna artikel ska handla om ett område som låter smalt men som kan vara nog så intressant, nämligen adjektivsuffix, särskilt grekiska. En anledning till ämnesvalet är en fråga som Läkaresällskapets språkkommitté nyligen fick: »Heter det *myoklona* eller *myokloniska* anfall?«

Precis som svenskan kunde latinet och grekiskan skapa adjektiv av sina substantiv medelst olika suffix. Av *kropp* och *själ* formar vi adjektiven *kroppslig* och *själslig*, med betydelseerna »som har samband med kroppen eller själen«. På latin och (latiniserad) grekiska heter motsvarande *corporealis* och *somaticus* respektive *mentalis* och *psychicus*. Till skillnad från vårt språk var de klassiska språkens förråd av sådana adjektiv nästan outtömligt. Adjektiv med denna vida betydelse kunde bildas till de flesta substantiv. Svenskans möjligheter är mycket mer begränsade. Försöker vi hitta allmänna adjektiv till mun eller näsa, alltså med innebörden »som har med mun eller näsa att göra«, så letar vi förgäves.

Det *orala* stadiet hos Freud går knap-

past att översätta till det *muntliga* stadiet, och ljud som går genom näsan kallas *nasala*, något eget adjektiv *nasig* har vi inte. De klassiska språken hade var sitt suffix som praktiskt taget hade monopol på denna funktion. Latinet hade sitt *-alis*. Tillsammans med stammar som slutar på *lövergick* för välljudets skull detta l till *r*. Av *patella* får vi *patellaris*, och *fibula* ger *fibularis*. Andra suffix är relativt sällsynta, till exempel *-inus* och *-arius*, som känns igen i *uterinus* och *coronarius*.

Grekiskan hade ett suffix som i ännu högre grad saknade konkurrenter, nämligen *-icus* (i latiniserad form). De grekiska stammarna *opt*, 'syn', och *acust*, 'hörsel', ger välbekanta adjektiv som *opticus* och *acusticus*. Engelskan bevarar i regel detta suffix som i *optic*, *acoustic*. En engelsk specialitet är att ibland dubblera suffixen genom att förstärka det grekiska *-ic* med ett latinskt *-al*. För en grammatisk fundamentalist kan sådana tautologiska hybrider kännas som en styggelse. Många av oss har kanske försökt lära sig skillnaden mellan *historic* och *historical*, *economic* och *economical*.

Försvenskning av dessa adjektiv innebär först och främst att *-ic* byts ut mot *-isk*: *optisk*, *akustisk*, *historisk*, *ekonomisk* osv. Detta suffix är inhemskt och finns också i en rad svenska arvord som *hatisk*, *mordisk*, *självsk*. Men, och här kommer det intressanta, svenskan har i detta fall en variant, nästan utan motsvarighet i engelskan. I substantiv som är sammansatta av flera morfem får det sista inte så sällan tjänstgöra som adjektivsuffix. I adjektivet *myoklon* har *-klon*, 'förvirrad rörelse, kramp', fått denna funktion. Det behöver inget *-isk*. Men dubbelformer är vanliga, och i allmänhet är de helt synonyma. Formen *myoklonisk* är väl belagd och synonym med *myoklon*. En anledning till användningen av den förra kan vara att den ofta förekommer i sammanhang där *tonisk* och *klonisk* används, till exempel *tonisk-kloniska anfall*.

Ibland har kortformen i det närmaste tagit över. De flesta känner sig nog mer hemmastadda med den första varianten i följande dubletter: *autonom*–*autonomisk*, *monogam*–*monogamisk*, *neurogen*–*neurogenisk*, *endokrin*–*endokrinisk*. Om detta adjektivbildande morfem blir ensamt, klarar det sig däremot

inte utan stöd av *-isk*: *hydrofob* men *fo-bisk*, *kataton* men *tonisk*, *hypoman* men *manisk*. Den som skriver *anaboliska* steroider (*anabolic* steroids) eller *patogena* bakterier (*pathogenic* bacteria) blir inte missförstådd, möjligen klandrad för att anglisera svenskan.

Här nedan räknar jag upp några vanliga svenska kortformer utan egentligt adjektivsuffix och ger den engelska formen inom parentes. I många fall kan man här också hitta former på *-isk*. En sak är säker: engelskans adjektivformer behåller nästan alltid *-ic*. I några fall används i stället (eller parallellt) suffixet *-ous*, dvs den engelska formen av det latinska *-os*, 'full av', som vi hittar i *ulcerosus* (sv: *ulcerös*, eng: *ulcerous*). Engelskan förfar som vanligt ytterst egenmäktigt, här genom att gladeligen foga detta rent latinska suffix till grekiska stammar och då bortse från dess ursprungliga innebörd. Helt suffixlösa adjektiv är i engelskan oerhört sällsynta, som *endocrine* och *exocrine*.

Alltså: *brakycefal* (*brachycephalic*), 'kortskaellig', *kolinerg* (*cholinergic*), 'som utnyttjar acetylkolin', *oxyfil* (*oxyphilic*), 'som har dragnin till sura reagens', *toxofor* (*toxophorous*), 'giftbärande', *schizofren* (*schizophrenic*), *polykrom* (*polychromatic*), 'mångfärgad', *polymorf* (*polymorphic*), 'mångformad', *autonom* (*autonomic*), 'icke viljestyrd', (*autonomous*), 'självständig', *homonym* (*homonymous*), 'likbenämnd', *heterotop* (*heterotopic*), 'som inte uppträder på sin normala plats', *psykotrop* (*psychotropic*), 'som har effekt på hjärnan'.

Ett extremt exempel på frånvaro av suffix är adjektiven *trokantär* och *pertrokantär*. Här har svenskan tagit sig friheten att använda substantivet *trochanter*, 'lårbensutskott', som adjektiv och omprogrammerat den grekiska substantivändelsen *-er* till adjektivsuffixet *-är*. Engelskans *trochanteric* har givetvis kvar grekiskans *-ic*.

Ett gott råd: Glöm inte helt bort den svenska formen utan adjektivsuffix, och låt den klara sig utan engelsk påverkan. Det är oftast omöjligt att finna någon funktion hos dessa *appendices verbales*. Häri skiljer de sig alltså något från våra *appendices vermiformes*, enligt modern forskning.

Hans Nyman
tidigare språkrådgivare, Svenska
Läkaresällskapet
hans.b.nyman@telia.com